

- ¹ Касьяненко Л. М. Правові основи здійснення фінансового контролю органами державної податкової служби України: Дис. ... канд. юрид. наук. – Ірпінь, 2004. – 228 с.
- ² Ф., Бардаш С. В., Малюга Н. М., Петренко Н. І. Контроль і ревізія. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 512 с.
- ³ Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту. – К.: Вища школа, 1994. – 364 с.
- ⁴ Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2003. – 416 с.
- ⁵ Лимская декларация руководящих принципов контроля (Принята IX Конгрессом Международной организации высших контрольных органов (ИНТОСАИ) в 1977 году). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
- ⁶ Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 року № 877-V // ВВР. – 2007. – № 29. – Ст. 389. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
- ⁷ Вітвицький С. С. Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Х., 2004. – 178 с.
- ⁸ Орлюк О. П. Фінансове право: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 527 с.
- ⁹ Касьяненко Л. М. Вказана праця.
- ¹⁰ Указ Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.1998 року № 817/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
- ¹¹ Касьяненко Л. М. Вказана праця.
- ¹² Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія / В. С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.
- ¹³ Господарське право: підручник / В. С. Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.
- ¹⁴ Правові основи підприємницької діяльності: навч. посіб. / Ю. М. Крупка. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.
- ¹⁵ Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007, № 877-V // Відомості Верховної Ради України, 2007, № 29. – Ст. 389. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
- ¹⁶ Орлюк О. П. Фінансове право: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 527 с.
- ¹⁷ Остапович Г. М. Державний контроль на ринку цінних паперів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2006.

Резюме

У статті досліджено актуальне питання визначення видів державного контролю за здійсненням господарської діяльності. Автором проаналізовано та визначено рівні державного контролю.

Ключові слова: контроль, регулювання, форма, метод, вид, господарська діяльність, підстави, класифікація.

Резюме

В статье исследован актуальный вопрос определения видов государственного контроля за осуществлением хозяйственной деятельности. Автором проанализированы и определены уровни государственного контроля.

Ключевые слова: контроль, регулирование, форма, метод, вид, хозяйственная деятельность, основания, классификация.

Summary

In the article the pressing question of determination of types of state control is investigational after realization of economic activity. The levels of state control are analyzed an author and certain.

Key words: control, adjusting, form, method, kind, economic activity, grounds, classification.

Отримано 11.01.2012

І. О. ЛИЧЕНКО

Ірина Олександрівна Личенко, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Львівського інституту МАУП

СУДОВІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У СФЕРІ ВЛАСНОСТІ

Створення ефективної системи органів судової влади, яка готова на високому професійному рівні здійснювати правосуддя, забезпечувати всебічний і повний судовий захист законних інтересів громадян у сфері власності, чіткого та дієвого законодавства у цій сфері є визначальним завданням правової держави та демократичного суспільства. З огляду на це, доцільність дослідження питань судового захисту законних інтересів громадян України у сфері власності не підлягає сумніву.

Дослідження проблем захисту законних інтересів громадян у сфері власності займають чільне місце у вітчизняній правовій науці. Значну увагу даним питанням приділяли С. С. Алексєєв, Н. І. Дуравкіна, Н. Д. Гетьманцева, Я. В. Греца, Ю. В. Гридасов, А. В. Малько, Т. І. Пашук, Т. М. Підлубна, Е. Н. Рахманова,

О. П. Сергєєв, В. В. Субочьов, І. М. Твердовський та А. М. Шерієв. Проте у даних публікаціях не достатньо уваги приділено проблемам діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян України у сфері власності.

Стаття присвячена вирішенню наукового завдання щодо дослідження правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян України у сфері власності, виявлення проблем їх функціонування у досліджуваній сфері.

Правовою основою судового захисту законних інтересів громадян у сфері власності є положення ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI, відповідно до яких кожному гарантується захист законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону¹.

Система судових органів спрямовує свою діяльність на захист законних інтересів громадян України у сфері власності від незаконних правових актів, рішень, дій (бездіяльності) державних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів, посадових осіб, державних службовців; на захист законних інтересів громадян України у сфері власності від посягань у формі адміністративних правопорушень, від ущемлення правомірних, доцільних з точки зору громадянина та адекватних ситуації законних інтересів громадян щодо володіння, користування та розпорядження майном тощо.

Рівень судового захисту – найважливіший показник правового характеру держави і демократичності суспільства². Щороку кількість звернень громадян з метою захисту прав та законних інтересів до судових органів стрімко зростає. За даними соціально-правових та статистичних досліджень, судовій системі належить кращий рейтинг серед інших інститутів (засобів масової інформації, державних адміністрацій, прокуратури)³. Для прикладу, у першому півріччі 2011 р. до Вищого адміністративного суду України надійшло 39 784 позовних заяв, апеляційних скарг, касаційних скарг, заяв про перегляд судових рішень, що в 1,6 рази більше, ніж у першому півріччі 2010 р/ (24 774 матеріалів)⁴.

Дані статистичні показники переконливо свідчать про створення передумов підвищення ролі суду в державному механізмі та його ролі в суспільстві щодо забезпечення високого рівня правової захищеності законних інтересів громадян. Ефективність та надійність судової форми захисту законних інтересів громадян у сфері власності зумовлена специфікою нормативно закріпленого правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності. Правовий статус є єдиним комплексом базових, заснованих насамперед на Конституції, прав і обов'язків, властивих судовим органам та, як правило, у науковій літературі пов'язується з поняттям компетенції⁵.

Виходячи зі змісту ст. 124 Конституції України, статей 5, 7 та 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI та ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 № 422/96-ВР можна стверджувати, що компетенція судових органів щодо захисту законних інтересів громадян України у сфері власності реалізується у формі правосуддя, здійснення судового контролю за законністю й обґрунтованістю рішень і дій інших органів державної влади, конституційністю правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України тощо.

На винятковості судового захисту законних інтересів громадян та специфіці правового статусу судових органів як суб'єктів захисту законних інтересів громадян неодноразово наголошували вітчизняні та іноземні науковці. Як слушно зазначав В. Б. Вершинін, «будучи різновидом як державного, так і правового захисту, судовий захист є найбільш ефективним з усіх вироблених світовою практикою способів захисту прав і законних інтересів суб'єктів соціальних зв'язків»⁶. С. В. Васильєв, В. А. Зверєва, Н. В. Кляус, Л. М. Москвич, С. А. Ядрихінський стверджували, що судова форма є найбільш дієвою серед існуючих форм захисту законних інтересів громадян⁷. До переваг судового захисту С. В. Васильєв відносив поширення на необмежене коло осіб; здійснення спеціальним органом, який створений тільки для розгляду спорів; застосування норм різних галузей права; неупередженість суддів; участь сторін спору та інші заінтересованих осіб⁸.

Однак, не дивлячись на високий ступінь ефективності судового захисту правових можливостей громадян щодо володіння, користування та розпорядження майном, в Україні досі існують невирішені питання правового регулювання окремих напрямків діяльності судових органів у сфері захисту законних інтересів громадян. Ці питання пов'язані з загальними проблемами функціонування судової системи. Щодо наявності даних проблем неодноразово зазначали міжнародні інституції. Зокрема, закон України «Про судоустрій і статус суддів» піддавався жорсткій критиці з боку Венеціанської комісії, яка разом із Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи підготувала й ухвалила висновок на своєму 82-му пленарному засіданні 12–13 березня 2008 р.⁹

Загальні проблеми вітчизняного законодавства щодо функціонування судової системи пов'язані зі існуючими перешкодами практичного втілення законодавчо закріплених принципів побудови судових органів¹⁰, невиправданою громіздкістю та складністю сучасної системи судових органів в Україні, існуванням ризиків затягування провадження у справах, які розглядаються судами¹¹, недоліками законодавчого визначення правового статусу Верховного Суду України¹², відсутністю уніфікованого підходу щодо критеріїв розподілу компетенції між різними судовими органами, неналежним врахуванням наукових напрацювань при визначенні компетенції системи судів України тощо.

До проблем, які до цього часу притаманні нашому правосуддю, Н. Ю. Хаманєва відносить надмірну завантаженість судів, що тягне за собою порушення строків розгляду справ, тяганину; недостатнє фінансування судів – відсутність достатньої кількості коштів для матеріально-технічного забезпечення діяльності органів правосуддя, недостатню укомплектованість судів кваліфікованими кадрами¹³.

Проблеми, які стосуються судового захисту прав та законних інтересів громадян, підривають загальний рівень довіри до вітчизняних судових органів та сприяють збільшенню кількості звернень до Європейського суду з прав людини. Україна посідає п'яте місце за кількістю заяв громадян до Європейського суду з прав людини. Разом з цим, кількість звернень українських громадян з метою захисту прав та законних інтересів до Європейського суду постійно зростає. Так, якщо у 1998 р. таких заяв було 214, у 1999 р. – 431, то станом на 30 квітня 2011 р. заяв вже 10950¹⁴.

Розв'язання існуючих проблем судової системи щодо адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності потребує вжиття системних правових, організаційних, фінансових та інших заходів. Визначальну роль у цій сфері відіграє подолання негативного іміджу судової влади, підвищення рівня довіри громадян до судів¹⁵. Як зазначав І. Темкіжев, «впевненість суспільства в тому, що судочинство, зокрема адміністративне, є ефективним, незалежним та неупередженим, – це один із головних чинників суспільної стабільності»¹⁶.

Діяльність судових органів щодо захисту законних інтересів громадян у сфері власності засобами адміністративного права реалізується у кількох напрямках. Першим та найважливішим напрямком є діяльність судових органів щодо захисту законних інтересів громадян України у сфері власності від незаконних актів, рішень, дій (бездіяльності) державних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів, посадових осіб, державних службовців. Пріоритетність даного напрямку судового захисту законних інтересів неодноразово відзначалася в працях Я. В. Греци, Ю. В. Гридасова, Г. Ю. Гулевської, Т. О. Коломоєць, Р. В. Сінельніка та інших представників науки адміністративного права¹⁷.

За даними Верховного Суду України найбільшу частку в структурі адміністративних справ, які розглядалися судовими органами у 2010 р., становлять справи зі спорів фізичних та юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень, у тому числі їх органами на місцях, щодо оскарження їхніх правових актів індивідуальної дії, дій або бездіяльності – 85,9 % від усіх розглянутих адміністративних справ¹⁸.

Ще одним важливим напрямом діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян щодо володіння, користування та розпорядження майном є застосування комплексу заходів примусу з метою притягнення осіб, винних у вчиненні адміністративних проступків у сфері власності, до адміністративної відповідальності та відшкодування ними заподіяної шкоди. Глава 6 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» об'єднала групу адміністративних правопорушень, які посягають та здатні спричинити шкоду правам та законним інтересам громадян у сфері власності. До таких правопорушень слід віднести дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП), порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 51-2 КУпАП) тощо. Разом з тим, існує ряд складів адміністративних правопорушень, для яких суспільні відносини у сфері власності є додатковим безпосереднім об'єктом посягання. До таких правопорушень, наприклад, належить недобросовісна конкуренція (ст. 164-3 КУпАП). У змісті ст. 164-3 КУпАП існує пряма вказівка на здатність даного протиправного діяння заподіяти шкоду майновим інтересам громадян.

Надзвичайно важливим напрямом судового захисту законних інтересів громадян у сфері власності є протидія поширенню незаконних схем перерозподілу та протиправного заволодіння майном, відомих під загальною назвою «рейдерство». Підвищити ефективність роботи судів щодо протидії рейдерству в Україні можна лише завдяки застосуванню заходів комплексного характеру. Ці заходи повинні бути спрямовані на об'єднання зусиль судових органів, інших органів влади, підприємницьких структур, громадськості з метою захисту законних інтересів власників, гарантування реалізації громадянами своїх правових можливостей щодо майна, яке їм належить на законних підставах. Головним чинником ефективної протидії рейдерському захопленню майна є існування справедливого та незалежного суду, діяльність якого визначається верховенством права.

До інших поширених способів адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності в судовому порядку доцільно віднести повернення незаконно вилучених митними органами товарів та інших предметів у справах про контрабанду та порушення митних правил; надміру сплачених сум податків, зборів та інших обов'язкових платежів; зобов'язання державних органів вчинити певні дії з метою забезпечення реалізації законних інтересів громадянина у сфері власності; відшкодування збитків, заподіяних неправомірними рішеннями органів державної влади тощо.

Сучасна правова доктрина і практика правозастосування у сфері власності свідчать про особливу роль судового захисту законних інтересів громадян щодо володіння, користування та розпорядження майном. Не дивлячись на недоліки вітчизняного законодавства у цій сфері, саме він впродовж багатьох років залишається найбільш простим, доступним, універсальним, а тому найбільш ефективним способом захисту законних інтересів громадян у сфері власності.

¹ Про судоустрій і статус суддів: закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний вісник України – 2010. – № 55/1 – Ст. 7.

² Вершинин В. Б. Судебная защита как комплексный институт российского права: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В. Б. Вершинин. – Саратов, 2011. – 26 с.

³ Стефанюк В. С. Правозахисна діяльність судів України / В. С. Стефанюк // Право України. – 1999. – № 5. – С. 18–22.

⁴ Аналітичний огляд стану здійснення судочинства ВАСУ у I півріччі 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/ua/generalization_court_practice.html?_m=publications&_t=rec&id=1925

⁵ *Белякова С. В.* Правовой статус органов судебной власти в механизме российского государства: общетеоретический аспект: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 – «Теория и история права и государства; история правовых учений» / С. В. Белякова. – Саратов, 2004. – 30 с.

⁶ *Вершинин В. Б.* Вказана праця.

⁷ *Васильев С. В.* Цивільний процес: [навч. посібник] / С. В. Васильев. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 480 с.; *Зверева В. А.* Судебная защита законных финансовых интересов субъекта Российской Федерации: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 – «Административное право; финансовое право; информационное право» / В. А. Зверева. – М., 2007. – 25 с.; *Кляус Н. В.* Законный интерес как предмет судебной защиты в гражданском судопроизводстве: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.15. – «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Н. В. Кляус. – Новосибирск, 2007. – 26 с.; *Москвич Л. М.* Становлення та розвиток судових систем / Л. М. Москвич // Вісник Вищої ради юстиції. – № 3. – 2010. – С. 73–81; *Ядрихинский С. А.* Защита прав и законных интересов налогоплательщиков – юридических лиц (финансово-правовой аспект): автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 – «Административное право; финансовое право; информационное право» / С. А. Ядрихинский. – М., 2007. – 24 с.

⁸ *Васильев С. В.* Вказана праця.

⁹ Спільний експертний висновок щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів», підготовлений Венеціанською комісією і Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи, ухвалений 12–13 березня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)003-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)003-ukr.pdf)

¹⁰ У Рівненському інституті КУП НАНУ відбувся круглий стіл на тему: «Судова реформа в Україні: проблеми, реалії та перспективи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rivne.kul.kiev.ua/novini/v-rivnenskomu-institutu-kup-nanu-vidbuvsja-krugliy-stil-na-temu-sudova-reforma-v-ukrajini-problemi-realiji-ta-perspektivi.html>

¹¹ Спільний експертний висновок щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів», підготовлений Венеціанською комісією і Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи, ухвалений 12–13 березня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)003-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)003-ukr.pdf)

¹² *Назаров І. В.* Судова реформа як частина правової реформи в Україні / І. В. Назаров // Вісник Вищої ради юстиції. – № 1 (5). – 2011. – С. 63–76.

¹³ *Хаманева Н. Ю.* Защита прав граждан в сфере исполнительной власти / Хаманева Н. Ю. – М.: Институт государства и права Российской Академии наук, 1997. – 214 с.

¹⁴ Українці все частіше звертаються до Європейського суду – за кількістю таких заяв Україна на п'ятому місці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/01jul2011/europecourt.html>

¹⁵ Аналітична довідка щодо стану здійснення правосуддя Харківським окружним адміністративним судом за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sud2070/analit_dovidka/dov2011/

¹⁶ Центр суддівських студій. Публічність судочинства – безальтернативна вимога сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://judges.org.ua/dig2430.htm>

¹⁷ *Греца Я. В.* Правовой механизм реализации та захисту прав і законних інтересів суб'єктів податкових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Греца Ярослав Васильович. – Ужгород, 2006. – 199 с.; *Гридасов Ю. В.* Адміністративно-правові засоби захисту права власності суб'єктів господарювання в Україні: дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.07 / Гридасов Юрій Володимирович. – 222 с.; Адміністративна юстиція. Адміністративне судочинство: [навч. посібник] / [Коломоець Т. О., Гулевська Г. Ю., Синельнік Р. В. та ін.]; за ред. Т. О. Коломоець, Г. Ю. Гулевської. – К.: Істина, 2007. – 152 с.; *Єлістратов А. І.* Адміністративне право: [лекції] / Єлістратов А. І.; [ред. та упоряд. В. В. Галуцько, С. В. Діденко]. – Херсон: ВАТ «ХМТ», 2007. – 268 с.

¹⁸ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D&Count=500&>

Резюме

Стаття присвячена питанню функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності, розробки пропозицій щодо удосконалення їх діяльності, побудови ефективної системи судових органів, наділених повноваженнями у цій сфері.

Ключові слова: законний інтерес громадян у сфері власності, адміністративно-правовий захист законних інтересів громадян у сфері власності, суб'єкт адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності.

Резюме

Статья посвящена вопросу функционирования судебных органов как субъектов административно-правовой защиты законных интересов граждан в сфере собственности, разработки предложений по совершенствованию их деятельности, построения эффективной системы судебных органов, наделенных полномочиями в этой сфере.

Ключевые слова: законный интерес граждан в сфере собственности, административно-правовая защита законных интересов граждан в сфере собственности, субъект административно-правовой защиты законных интересов граждан в сфере собственности.

Summary

The article is devoted to the issue of functioning of courts as subjects of the citizens' legal interests' administrative-legal protection in the property field, development proposals for improving their activity, for creation an effective system of courts with public powers in this area.

Key words: citizens' legal interests in the property field, administrative-legal protection of the citizens' legal interests' in the property field, subject of the citizens' legal interests' administrative-legal protection in the property field.

Отримано 16.05.2012